Ahlâk-ı Celâlî

Celâleddîn-i Devvânî

Nşr. Abdullah Mes'ûdî Ârânî

Tahran: İntişârât-i Ettilâât, 1391 [2012], 403 sayfa.

Ahlâk-ı Celâlî, çeşitli ilim dallarında yazdığı pek çok eseriyle tanınan XV. yüzyıl bilginlerinden Celâleddin ed-Devvânî'ye (ö. 908/1502) aittir. Aslen İran'ın Kâzerûn şehrine bağlı bir köyde doğan Devvânî'nin asıl adı Ebû Abdullah Celâleddin Muhammed b. Es'ad b. Muhammed'dir. Doğduğu köye nispetle Devvânî nisbesini almıştır. Karakoyunlu ve Akkoyunlu idarelerinde oldukça itibar görmüş, devlet adamlığı yapmış, Osmanlı Sultanı II. Bayezid ile de mektuplaşmıştır. Akait, fıkıh, tefsir, felsefe, mantık, siyaset, ahlâk, tasavvuf ve edebiyat alanlarında büyük-küçük pek çok eser yazmıştır. Bu eserlerden bir kısmı Arapça ve bir kısmı da Farsça'dır. Şerh ve hâşiye mahiyetinde eserleri vardır.

Celâleddin ed-Devvânî'nin Akkoyunlu devlet adamı Sultan Halil (ö. 882/1477) için yazılan ve *Ahlâk-ı Celâlî* adıyla meşhur olan bu Farsça eserinin asıl adı *Levâmiu'l-işrâk fî mekârimi'l-ahlâk*'tır. Eser Nasîrüddîn-i Tûsî'nin aynı konudaki eseriyle içerik ve şekil bakımından benzerlik gösterir. Aslında Tûsî'nin eseri, içlerinde Devvânî'nin söz konusu eserinin de bulunduğu ahlâk eserleri geleneğinin ilklerindendir. Devvânî de söz konusu eserini kaleme alarak bu tür eserlerin yaygınlaşmasına katkıda bulunmuştur. Devvânî'nin bu eseri Türk kültür ve edebiyatında etkili olmuş, Kınalızâde'nin *Ahlâk-ı Alâî*'si gibi eserlere örnek teşkil etmiştir. *Ahlâk-ı Celâlî*'nin Türkçe çevirisi şimdiye kadar yapılmış olmamakla birlikte, Hakkı Uygur tarafından yapılan bir çevirisinin Litera Yayınları tarafından yakın zamanda basılacağını öğrenmiş bulunuyoruz.

Ahlâk-ı Celâlî "Lâmi'" adı verilen üç bölümden oluşmaktadır. "Der tezhîb-i ahlâk" başlığını taşıyan ilk bölüm "Lem'a" adlarıyla on kısma ayrılmıştır. Bu bölümde güzel ve kötü ahlâktan bahsedilmiş, kötü ahlâktan kurtuluşun yolları anlatılmıştır. "Der tedbîr-i menzil" adı verilen ve altı "Lem'a"ya ayrılan ikinci bölümde aile hayatının gerekleri ve âdâb-ı muâşeret kuralları anlatılmıştır. "Der tedbîr-i müdün ve rüsûm-i pâdişâhî" başlıklı son bölüm ise yedi "Lem'a"dan oluşmakta, devlet ve toplum idaresinden bahsetmektedir.

İran ve Türkiye kütüphanelerinde onlarca yazma nüshası bulunan Devvânî'nin bu eseri, yazıldıktan sonra çok okunmuş, birkaç kere de basılmıştır (Kalküta 1810; Leknev 1283, 1296, 1302, 1309, 1316, 1334, 1337; Lahor 1923). Uzun yıllar boyunca bu tenkitsiz baskılar ya da kütüphanelerde bulunan

yazma nüshalar kullanılmış, bilimsel yöntemlerle yapılacak yeni bir yayına ihtiyaç duyulmuştur.

Eserin birkaç yılda üç yayın bilgisi kayıtlara geçmiştir. Bu yayınlardan 1388 (2009) yılında Muhammed Rızâ Şeşcevânî ve Mahbûbe Horasânî tarafından yapılmış olan neşre ulaşamadık; ancak katalog bilgisini edinebildik. 1391 (2012) yılında Mahbûbe Horasânî tarafından hazırlanan bir başka *Ahlâk-ı Celâlî* yayınının İran'da basım aşamasında olduğunun haber verilmesinin[1] üzerinden iki yıl geçmesine rağmen nüshasına ulaşamadık ve bu basımın gerçekleşip gerçekleşmediğini öğrenemedik. Zira eserin satışı olmadığı gibi, kütüphanelerde kaydına da rastlanmamaktadır. Ulaşabildiğimiz tek *Ahlâk-ı Celâlî* neşri Tahran'da 1391 (2012) yılında Abdullah Mes'ûdî Ârânî tarafından "tashih" edilerek gerçekleştirilen ve değerlendirmesini yaptığımız neşirdir.

Ârânî, neşrin girişinde "Mukaddime-i Musahhih" başlıklı bir bölüm kaleme almıştır. Bu bölümde Celâleddin ed-Devvânî'nin hayatından, çevresinden ve eserlerinden bahsedilmekle birlikte, Devvânî ve eseri hakkında çok genel bilgilerle yetinilmiş, daha önce konuya dair yazılanlar özetlenmiş; eserin içeriğinden, dil ve üslûp özelliklerinden yine genel ifadelerle kısaca söz edilmiştir. Nâşirin "Mukaddime"sinin orijinal yönü ise önemli bir araştırmanın neticesinde, *Ahlâk-ı Celâlî* ile Nasîrüddîn-i Tûsî, Muhsin Fânî-yi Keşmîrî, Şemseddin el-Âmülî ve Şîr Ali Han Lûdî'nin aynı türden eserleri ile karşılaştırılıp aynı ifadeleri kullanmaya kadar varan ortaklıkların ve benzerliklerin ortaya konulmasıdır (s. 26-28).

Ârânî, bu eseri yedi eski ve muteber yazma nüshaya dayanarak "tashih" ve bunları "mukayese" ederek yayına hazırladığını ifade etmektedir (s. 23). Yazarın "tashih" ve "mukayese"den kastı, edisyon kritik (édition critique) çalışması, yani eserin farklı nüshaları karşılaştırılarak oluşturulan metni olmalıdır. "Edisyon kritik" yerine, Arap dünyasında "tahkik", İran'da "tashih" ve Türkiye'de "edisyon kritik" veya "tenkit" kavramı kullanılmaktadır. Türkiye'de Arap dili ve edebiyatı ile Arapça kaynakların yoğunlukta olduğu İslâmî ilimler alanlarında da "tahkik" kavramının yaygın olduğu görülmektedir.

Bir metnin tahkik, tashih ya da tenkidine, eserin yazarın elinden çıkmış haline ulaşılması, yeni dil ve yazım ilkelerine uygun halde kolay kullanılabilir hale getirilmesi, farklı tarih ve yerlerde uğradığı değişikliklerin ortaya konulması gibi çeşitli nedenlerle ihtiyaç duyulmaktadır. Bu ihtiyaç da eserin hazırlanışında kullanılacak nüshaların seçiminden metnin kurulmasına kadar birçok tasarrufta etkili olmakta ve bu tür yayınlarda eseri yayına hazırlayanın

1 "Iranian Students News Agency", http://isfahan.isna.ir/Default.aspx?NSID=5&SSLID=46&NID=14241 (erişim: 25 Kasım 2014). Bu haberin, bir önceki basımın gecikmiş duyurusu olabileceğini düşündük; ancak haberde verilen basıma dair yayıma hazırlayanlar ve sayfa sayısı gibi bilgiler önceki basımla uyuşmamaktadır.

bu hususta açıklama yapması beklenmektedir. Ancak Ârânî, çalışmasını hangi amaçla ve nasıl bir yaklaşımla yapmış olduğuna dair herhangi bir izahta bulunmamakta, yalnızca çalışma için seçilmiş olan nüshaların "eski" ve "muteber" olduklarını, bunlardan birinin müellifin hayatında yazıldığını ifade etmekle yetinmektedir (s. 23). Bu ifadelerden, hazırlayanın amacının, söz konusu eserin yazarının hayatına yakın tarihli metnine ulaşmak olduğu çıkarılabilir.

Ârânî, bu amaca ulaşmak için seçilmiş yedi nüshayı şu şekilde sıralamaktadır (s. 23-25):

1. "اساس". Dârü'l-kütübi'l-Mısriyye (ش 10), 900 yılında, Leknev'de istinsah edilmiş, nesta'lik, 169 yaprak veya 338 sayfa, 12 satır; bu nüsha karşılaştırmada "esas nüsha" kabul edilmiştir (Baskı Leknev: Nivalkişor, 1283).

2. "د". Tahran Üniversitesi Merkez Kütüphanesi (ف 2694), 98 yaprak veya 196 sayfa, 19 satır (Bu nüsha Dârü'l-kütübi'l-Mısriyye nüshasının mikrofilmidir).

3. "ب". Merhum Hâc Seyyîd Cevâd Bîdgolî'ye ait nüsha, Allahbahş b. Şemseddin Lenkâhûrî tarafından 967 yılı Cemâziyelâhir ayında istinsah edilmiş, nesta'lik (Nüshanın ilk dört sayfası düşmüştür).

4. "ن". Âyetullah Mar'aşî Necefî Kütüphanesi, nr. 3344, 958 yılı Şâban ayında Muhammed b. Fazlullah Restman tarafından istinsah edilmiş, 137 yaprak, 15 satır (Müstensih ya ehil değilmiş yahut aceleyle yazmış; çokça hatası var, değeri az).

5. "آ". Âsitân-i Kuds-i Rızavî Kütüphanesi, nr. 3504, 18 Cemâziyelâhir 1003 Cumartesi günü istinsah edilmiş, 280 yaprak veya 224 sayfa (*Ahlâk-ı Nâsîrî*'nin derkenarına yazılmış).

6. "م". İran Millî Kütüphanesi, nr. 1449, Muhammed Sâdık Ferâhî tarafından 15 Rebîülevvel 1063 tarihinde (Ârânî, bu nüshayı 1023 tarihli göstermektedir, oysa bu yazmanın kendi verdiği son yaprağında tarih olarak 1023 değil 1063 yazılıdır. Bk. s. 39) istinsah edilmiş, 160 yaprak, 17 satır (Esas nüsha ve ب nüshasından sonra diğer bütün nüshalardan daha doğru ve değerlidir).

7. "ح". Kum, Merkez-i İhyâ-i Mîrâs-i İslâmî, 17 Muharrem 1029 tarihinde istinsah edilmiş, 134 yaprak (Bu nüsha da çok yanlışlar ve eksikler içeriyor).

Ârânî'nin metni hazırlarken dayandığını söylediği ve tanıttığı nüshalar yukarıdakilerden ibarettir. Ancak nüsha tanıtımlarından ilk ikisi garip bir şekilde tamamen birbirine karışmış bilgiler içeriyor. Bu karışıklıklar "Mukaddime"nin sonunda verilen nüshaların baş ve son yaprakları karşılaştırıldığında giderilebilmektedir. Şöyle ki, Ârânî'nin tanıttığı birinci nüsha

aslında 1289 (1872-73) yılında Leknev'de basılan matbu nüshadır. İkinci nüsha ise mikrofilmi Tahran Üniversitesi Merkez Kütüphanesi'nde bulunan Dârü'l-kütübi'l-Mısriyye nüshasıdır. 900 (1494-95) yılında müellif hayattayken istinsah edilen, eseri hazırlayanın ulaşabildiği en eski ve en geniş nüshadır; ancak yayına hazırlamada "esas" kabul ettiği nüsha bu değil, birinci sıradaki matbu nüshadır. Ayrıca bu nüsha ilk nüsha ile karşılaştırılınca Ârânî'nin verdiği Leknov'da istinsah edildiği, müstensihin elinde birkaç nüsha daha olduğu bilgisinin doğru olmadığı, bu bilgilerin verilmesini ilk matbu nüsha ile karıştırılmasından kaynaklandığı anlaşılmaktadır.

Bu karışıklıktan başka, Ârânî'nin aslında oldukça yeni basma bir nüshayı "esas" nüsha olarak belirlemiş olması da anlaşılması güç bir durumdur. Metin tenkidi hazırlanırken ulaşılabilen nüshalardan birinin müellife yakınlığı, metnin noksansızlığı, düzgünlüğü gibi bakımlardan diğer nüshalardan bâriz bir şekilde iyi durumda olması metin kurulurken daha çok bu nüshaya dayanılması ve bu nüshanın "esas nüsha" olarak adlandırılması bilinen bir uygulamadır. Ancak nüshalardan biri diğerlerinden bâriz bir şekilde iyi durumda değilse "esas nüsha" belirlemek gereksiz ve hatta bazen imkânsızdır. Oysa bu eseri hazırlayan, diğer nüshalara göre yazara en uzak olan matbu bir nüshayı metnin kurulmasında esas almış, bu tercihinin gerekçesini de açıklamamıştır. Bir esas nüsha belirlemek gerekiyor idiyse sayılan nüshalardan müellife daha yakın olan başka bir nüsha seçilebilirdi.

Bunlara ilâveten, yukarıda görüldüğü üzere, nüshaların tanıtımında ve sıralanışında bir düzen ve tutarlılık görülmemektedir. Örneğin, en eski nüsha ikinci olarak yazılmış, "en muteber üçüncü nüsha" sayılan (s. 25) nüsha altıncı sırada kaydedilmiştir. Bazı nüshalarda yaprak sayısı yanında, bir de sayfa sayısı verilmiştir; ancak bu sayfa sayıları örneğin, beşinci nüshada yaprak sayısıyla tutarsız görünmektedir. Yine bazı nüshalarda yazı türü ve satır sayısı belirtilmişken, bazı nüshalarda ise zikredilmemiştir. Bazı nüshaların istinsah kayıtları verilmiş; ancak bazı nüshalarda istinsah kaydından ya da istinsah kaydının bulunmayışından bahsedilmemiştir. Bu durumda nüshada istinsah kaydı bulunmadığını mı, yoksa "Mukaddime" yazarı tarafından bazı nüshaların satır sayılarının verilmediği gibi, istinsah kayıtlarının da verilmediğini mi çıkarmak gerektiği anlaşılamamaktadır. Kişisel kitaplıkta yer alan üçüncü nüsha dışında umumi kütüphanelerde bulunan nüshalardan birinci ve yedinci nüshaların demirbaş numaraları verilmemiştir. Bu durumda mezkûr nüshalara ulaşmak güç olacaktır. Sonraki sayfalarda nüshaların ilk ve son yaprakları verilirken de herhangi bir düzene ve sıraya uyulmamıştır. Bu kısımda önce dördüncü ve altıncı nüshaların ilk yaprakları, birinci ve üçüncü nüshaların ilk yaprağı, ardından beşinci nüshanın son iki yaprağı, ikinci nüshanın

son iki yaprağı, altıncı ve yedinci nüshanın son yaprağı, birinci nüshanın ilk yaprağı, beşinci nüshanın ilk iki yaprağı, ikinci ve yedinci nüshaların ilk yaprakları ve son olarak dördüncü nüshanın son yaprağı veriliyor. Bu karışıklık ve düzensizlik, nüshaları birbiriyle karşılaştırmayı zorlaştırmaktadır.

Ârânî, çalışmasında ikinci nüshayı kullanmayı en eski tarihli olması sebebiyle tercih ettiğini ifade etmekte; fakat diğer nüshaları neden tercih ettiğini açıklamamaktadır. Özellikle dördüncü ve yedinci nüshaların istinsah kaydı bulunmamasının yanında, çokça yanlış ve eksik ibare barındırdığını ifade etmesine rağmen, bu nüshaları neden tercih ettiğini izah etmemiştir. Oysa daha önce söz konusu yedi nüshanın tamamının "eski ve muteber" olduğunu ifade etmişti. Yine bu nüshalardan istinsah kaydı verilmeyenlerin eski olduklarının nasıl anlaşıldığı da açıklanmamaktadır.

Aslında eseri yayına hazırlayan, tenkitli metni hazırlarken ilk yapması gerekeni yapmamış, bu eserin ulaşılabilen bütün nüshalarına ulaşmamış; ayrıca eserin nüshaları arasında bir soy ağacı da oluşturmamıştır. Zira kütüphanelerde yazarın "muteber" saydığı bu nüshaların hepsinden çok daha iyi durumda olan nüshalar bulunmaktadır. Örneğin, eserin Millet Kütüphanesi'nde (Ali Emîrî Efendi, Farsça nr. 122) bulunan ve müellife ait olması muhtemel olan bir nüshası 880 (1475-76) yılında, Süleymaniye Kütüphanesi'nde (Hamidiye, nr. 1438) bulunan bir başka nüshası ise 898 (1492-93) yılında yazılmıştır. Bu eski tarihli nüshalardan başka İran ve Türkiye kütüphanelerinde onlarca başka nüsha bulunmakta ve bunların birçoğu eseri hazırlayanın "muteber" saydığı nüshalardan, müellife yakınlık ve noksansızlık bakımından daha iyi durumdadır.[2] Fakat eserin nâşiri bu nüshalardan ya hiç haberdar olmamış ya da karşılaştırmaya değer görmemiştir. Aslında bir yazma nüsha, daha erken yazılmış başka yazma nüshalardan daha değerli olabilir. Fakat bunun için başka gerekçeler olmalı ve bu husus, nüshaları karşılaştıran tarafından açıklanmalıdır. Oysa bu çalışmada "musahhih" böyle bir gerekçe sunmuş değildir.

Daha önce de değinildiği gibi, Ârânî eserin nüshalarının soyağacını oluşturmaya da çalışmış görünmemektedir. Nüshaların soyağacının çıkarılması, nüshada yer alan istinsah kayıtları yardımıyla veya nüsha farklarının karşılaştırılmasıyla yapılabilir. Örneğin, Ârânî'nin ulaştığı nüshalardan altıncı nüshanın son yaprağında (s. 39) yer alan ibareler bu konuda bize yardımcı olabilir. Bu nüshada eserin metninden sonra, iki Arapça beyitte kâtibe dua edilmektedir. Bu ifadeden müellif ile araya bir kâtibin girdiği, müellif nüshası

2 Bk. Mustafa Dirâyetî, *Fihristvâre-i Destnevişthâ-yi Irân* (Tahran: Kitâbhâne, Müze ve Merkez-i Esnâd-i Meclis-i Şûrâ-yi İslâmî, 1389), s. 1093-97; Seyyid Muhammed Takī Hüseynî, *Fihrist-i Destnevîshâ-yi Fârsî-yi Kitâbhâne-i Ayasofya (İstanbul)* (Tahran: Kitâbhâne, Müze ve Merkez-i Esnâd-i Meclis-i Şûrâ-yi İslâmî, 1391), s. viii, 128, 129, 278.

olmayıp bundan ya da bundan sonraki bir başka nüshadan kopya edildiği, yani nüshanın ikinci nesil ya da daha geç bir nesil nüsha olduğu anlaşılmaktadır. Bu dua içeren ibareye ise Süleymaniye Kütüphane'sinde (Hamidiye, nr. 1438) bulunan 898 (1492) yılına ait nüshada istinsah kaydı içinde (vr. 298[b]) rastlamaktayız. Aynı nüshanın bir başka yerinde de (vr. 127[a]) nüshanın müellif nüshasından kopya edildiği kaydedilmektedir. Şu halde bu nüshanın ikinci nesil bir nüsha olduğu anlaşılmaktadır. Böylelikle Ârânî'nin tanıttığı altıncı nüshanın son yaprağındaki bu ibarenin kaynağı ve dolayısıyla nüshanın kaynağı görülmüş oluyor. Ârânî'nin nüshasında bu ibarenin hemen altında başka iki Farsça beyit daha yer almaktadır. Bu beyitlerde de bir başka istinsah kaydı ve yılı (1063/1653) verilmektedir. Bu ibareden de bu nüshanın, müellif nüshasından kopya edilen yukarıdaki nüshadan istinsah edildiği, yani üçüncü nesil bir nüsha olduğu anlaşılmaktadır. Metni yayına hazırlayan, işe girişmeden önce böyle bir soy ağacı çıkarmaya çalışsaydı, bu şekilde nüshalar arasında bir ilişki kurmuş ve kendisinin de "yanlışlarla dolu ve değersiz" kabul ettiği nüshaları kullanmak durumunda kalmamış olurdu. Zira metin tenkidi çalışmasında çok sayıda nüshayı karşılaştırmak değil, karşılaştırılması gereken nüshaları karşılaştırmak doğru sonucu verir.

Nüshaların seçimi dışında, Ârânî'nin çalışmasındaki metnin tenkidinde, yani nüsha farklarının tespitinde ve gösterilmesinde de tutarsızlıklar göze çarpmaktadır. Örneğin, birinci nüsha bazı yerlerde "**اس**" (s. 47, 48, 50) ve bazı yerlerde "**اساس**" (s. 62, 65, 68) şeklinde verilmektedir. Çalışmanın kimi yerinde daha önce hiç bahsedilmeyen bir "**ه**" nüshasına referans verilmektedir (s. 47, 50, 52). Nüsha farkları gösterilirken "bütün nüshalar" şeklinde bir ibareyle nüsha farkı verilmekte; ancak bütün nüshalarda geçen ifade yerine hazırlayanın başka bir ibareyi (örneğin s. 55: "**فقیر**" yerine "**حقیر**"; s. 69: "**گردند**" yerine "**گردد**"; s. 177; "**چند**" yerine "**شش**") metne dahil ettiği görülmekte; ancak bunun neden yapıldığı izah edilmemektedir. Metin incelendiğinde bunun dışında da bazı dikkatsizlikler görülmektedir; ancak bu tanıtım yazısının amacını ve hacmini aşacağından bu konulara değinilmeyecektir.

Sonuç olarak Ârânî'ye, hazırladığı bu yeni *Ahlâk-ı Celâlî* neşri ile yüz yıla yakın bir süre önce basılmış bir eserin yeniden basılıp kolay ulaşılabilir hale gelmesini sağladığı ve metne eklediği dizinlerle eseri çok daha kullanışlı hale getirdiği için teşekkür borçluyuz. Ancak metnin girişinde yazılan "İnceleme" kısmının yetersiz kaldığını ve bu "tashih"in metin tenkidi usullerine uygun şekilde gerekli nüshalar üzerinden hazırlanmış olmadığını belirtmeliyiz. Bu yayını değerlendiren bir yazıda,[3] yayına birçok eleştiri yönetilmekle birlikte,

3 Abdurresûl Furûten, "Nezerî İcmâlî ber Ahlâk-i Celâlî", *Kitâb-i Mâh-i Edebiyât*, 84 (1393): 20-23.

yayının başındaki "Mukaddime" çok "fâzılâne", "dakik", "bilimsel" ve kurulan metin de "başarılı" bulunuyorsa eserin bu yayını, özellikle yukarıda bahsi geçen nüshaların da kullanıldığı yeni bir tenkitli metnine ve yayınına olan ihtiyacı ortadan kaldırmamıştır.

Kadir Turgut
(Yrd. Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi)

Kur'ân-ı Kerîm'de Seyr u Sülûk: Ahmed İbn Acîbe'nin Tefsirinde
Süleyman Derin
İstanbul: Erkam Yayınları, 2013, 344 sayfa.

Seyr u sülûk, Hakk'a ulaşma gayesiyle bir mürşidin rehberliğinde çıkılan mânevî bir yolculuk[1] olup şeyh-mürid arasındaki ve müridlerin kendi aralarındaki ilişkiler, tekke hayatında uyulması gereken kurallar, tasavvuf yolunda ilerlemek için kullanılan yöntemler, bu esnada yaşanan tecrübeler gibi tasavvufî düşüncenin bütün pratikleri ile ilişkili bir kavram; bir anlamda tasavvufun hayata bakan yönü, diğer bir ifadeyle de yaşanan tasavvuftur.

Marmara Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Tasavvuf Anabilim Dalı öğretim üyesi olan Prof. Dr. Süleyman Derin'in bu çalışması, Mağripli bir Şâzelî şeyhi olan ve seyr u sülûkün bütün esaslarını Kur'ân-ı Kerîm'den hareketle belirlemeye çalışan Ahmed İbn Acîbe'nin (ö. 1224/1809) ilgili âyetleri tefsir ederken ortaya koyduğu esasları belli bir düzen içerisinde okuyucuya sunmaktadır. Yazar, bu tefsiri esas alarak İbn Acîbe'nin seyr u sülûk anlayışını ve bu anlayışa hangi âyetleri nasıl yorumlayarak ulaştığını ortaya koymakta, zaman zaman onun diğer eserlerinden de istifade etmektedir.

Sûfîlerin gerek teorik gerek pratik bütün meselelerini Kur'ân-ı Kerîm'den hareketle çözmek için pek çok tefsir yazdıklarını ve cevap aradıkları meselelerin hepsinin cevabını Kur'an'da bulmayı sülûkte kemale ermenin göstergelerinden saydıklarını ifade eden yazar, bu tefsirin öneminin özellikle tekke hayatının pratik sorunlarına cevap veriyor olmasından kaynaklandığını söylemekte (s. 13), tekke hayatını Kur'ânî gözle değerlendiren tefsirlerin sayısının pek fazla olmadığına dikkat çekmektedir (s. 81). Tefsirin bu önemini fark eden

1 Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü* (İstanbul: Kabalcı Yayınları, 2012), s. 312.